

In memoriam

Daniel Callahan **(Washington, 1930. – Dobbs Ferry, 2019.)**

Sredinom srpnja 2019., tri dana prije svojeg 89. rođendana, umro je Daniel Callahan. Premda je njegov odnos prema bioetici bio, u najmanju ruku, čudan i nestalan, red je da se i hrvatska bioetička zajednica dostojno oprostí od nekoga koga veći dio svijeta naziva »pionirom bioetike«.

Daniel Callahan rođen je u Washingtonu 1930., a na Yaleu je, u New Havenu, 1952. diplomirao engleski i filozofiju, izabravši to sveučilište ponajprije radi plivačkog programa u ponudi. Godine 1954. oženio je Sidney DeShazo s kojom će imati šestero djece. Magistrirat će na Sveučilištu Georgetown (Washington) 1956., a doktorirati, također iz filozofije, 1965. na Harvardu. Tih, 1960-ih godina radi kao urednik časopisa i knjiga izražene katoličke orijentacije. Napustivši Katoličku crkvu, kao stipendist Rockefellerova Savjeta za populaciju i Zaklade Ford, putuje svijetom istražujući odnos različitih zemalja i kultura prema pobačaju, kontroli populacijskog rasta i planiranju obitelji.

Za Callahana će, ipak, 1969. biti posebnom godinom. Tada je, zajedno s psihijatrom-psihoanalitičarem Willardom Gaylinom, osnovao prvu američku instituciju koja se počela baviti bioetikom – pa makar je ne nužno i nazivajući tako: njujorški Centar Hastings. Centar je (izvorno: »Centar za proučavanje vrijednosti i znanosti o čovjeku«, potom »Institut za društvo, etiku i znanosti o životu« i, konačno, *The Hastings Center*) najprije bio lociran u gradiću Hastings-on-Hudson (sjevernom predgrađu New Yorka), prema kojemu je i dobio ime, da bi kasnije bio (dvaput već) preseljen i danas djeluje u malom mjestu Garrison, 90 kilometara sjeverno od centra New Yorka, uzvodno na Hudsonu. Centar je utemeljen na idejama koje su bile ponešto drugačije od georgetownskih: među ostalim, Centar je od početka bio »samostojeći«, tj. nenaslonjen na sveučilište (što je rezultiralo činjenicom da ga je u početku financijski, osim Rockefellerovih, morala pomagati i Callahanova majka i da je Centar najprije djelovao u Callahanovu stanu. Callahan je, navodno, prije Andréa Hellegersa bio zatražio financijsku potporu od Kennedyjevih, ali je nije dobio).¹

U svojoj »Preliminarnoj skici« o zasnivanju Centra (iz 1968./1969.) Callahan nigdje ne spominje bioetiku, da bi 1970. jasnije skrenuo pažnju i program dje-

1

M. L. Tina Stevens, *Bioethics in America: Origins and Cultural Politics*, The Johns

Hopkins University Press, Baltimore, London 2000., str. 50–51.

lovanja prema etičkom aspektu »biološkijske revolucije« (pri čemu misli na biomedicinska istraživanja i njihove rezultate), »populacijske eksplozije« i »krize okoliša« – podsjećajući na Pottera svakako više nego georgetownska grupa. Kao što *Kennedy Institute of Ethics* izdaje svoj časopis (*Kennedy Institute of Ethics Journal*), tako i Centar Hastings izdaje *Hastings Center Report* i *IRB: A Review of Human Subjects Research* (»Institucionalno etičko povjerenstvo: pregled istraživanja na ljudima«). U Centru Hastings djelovat će i svjetski »bioetički« autoriteti Arthur Caplan i Robert Veatch, a u kraćim će studijskim posjetima ovdje boraviti stručnjaci iz mnogih zemalja, pa i Hrvatske (Ivan Šegota, Goran Mijaljica i dr.). Godine 1990. *Hastings Center* je u Dubrovniku organizirao i drugu *East-West Bioethics Conference*.²

Callahan je bio i zauvijek ostao prilično neprecizan u korištenju termina »bioetika«, uporno ga izmjenjujući s »biomedicinskom etikom«. Nekoliko je puta priznao da ga naziv bioetika nije privukao jer je prvenstveno htio biti (smatran) moralnim filozofom,³ i da ga nerado rabi.⁴ Kao filozof je, ipak, povremeno morao priznati nužnost šireg poimanja bioetike od georgetownskog, kao kada je, primjerice, u diskusiji o načelu autonomije, ustvrdio da je u nekim krajevima svijeta – Dalekom istoku ili Africi, na primjer – autonomija obitelji važnija od autonomije pojedinca, kao što je u Europi ili Latinskoj Americi, opet, od autonomije važnije načelo solidarnosti.⁵

Osobito je znakovit bio odnos Callahana i dvadesetak godina starijega Vana Rensselaera Pottera. Dok je u novije vrijeme Daniel Callahan nedvojbeno priznavao da je »izraz bioetika prvi upotrijebio biolog Van Rensselaer Potter«,⁶ kao pozvani predavač na »Interdisciplinarnoj radionici o međudnosima između znanosti i tehnologije te etike i vrijednosti« travnja 1975. u Restonu, u Virdžiniji, je, međutim, pred prisutnim Potterom ustvrdio da su »neki njegovi (tj. Callahanovi) kolege i on (tj. Callahan), prije nekoliko godina, izumili bioetiku«.⁷ Potter je, opet, na stranicama svog primjerka Engelhardtove knjige o temeljima bioetike, nervozno zaokružio spomen Daniela Callahana dodajući »riječ, riječi, riječi«.⁸

Zanimljivo je spekulirati o tome što bi se dogodilo da su Potter i Callahan udružili napore: ideje su im bile vrlo slične (biomedicinska etika + etika okoliša + kontrola populacije), a širina obrazovanja i horizonata veća (obojica čitaju i ponekog Europljanina) nego u onih koji su iz Georgetowna diktirali svjetske bioetičke trendove. Callahan je morao iskusiti slične frustracije kao i Potter, gledajući kako Institut Kennedyjevih agresivno »zaposjeda« bioetički prostor. Callahan je, doduše, ovakav razvoj dijelom i sam skrivio, inzistirajući na samostalnosti od sveučilišta »koje uvijek nameće politiku« (što je, vjerojatno, imao prilike vidjeti upravo na primjeru Georgetowna). Jesu li međusobna hladnoća i ignoriranje Pottera i Callahana bile provocirane Callahanovim katoličanstvom? Ili je presudilo početno tašto uzajamno omalovažavanje ranih 1970-ih? Možda osjećajući potencijal tog »savezništva«, Centar Hastings pozvao je Pottera da, kao autor koji je uveo pojam bioetike, komentira razvoj područja u broju časopisa Centra iz 1998.:⁹ ruka je pružena malo prekasno, premda je ambicija premošćivanja »sindroma ekomedicinske diskonekcije« (kako ga zove Peter J. Whitehouse),¹⁰ zapravo, bila ispravna. U svakom slučaju, sinergija Pottera i Callahana promijenila bi povijest discipline i sigurno bolje pripremila američki teren za ideje Fritza Jahra.¹¹

Daniel Callahan je bio ravnateljem Centra Hastings od 1969. do 1983., predsjednikom od 1984. do 1996., odnosno predsjednikom-emeritom od 1996. do 2019. Bio je (su)autorom ili urednikom gotovo 50 knjiga. Njegova knjiga iz

1970., *Pobačaj: zakon, izbor i moral*, te knjiga iz 1987., *Postavljanje granica: ciljevi medicine u starećem društvu* uzburkale su duhove problematizirajući pobačaj (svoj će stav Callahan kasnije definirati kao »51 % za izbor«) odnosno ograničavanje zdravstvene skrbi za stare. Pa da i nije učinio ništa više, Danielu Callahanu trebalo bi skinuti (bioetički) šešir.

Amir Muzur

2

Strachan Donnelley, »Hastings on the Adriatic«, *Hastings Center Report* 20 (1990) 6, str. 5–6; Nenad Hlača, »O bioetici u povodu potpisa u Vijeću Europe dvaju međunarodnih dokumenata s bioetičnim sadržajima«, *Vladavina prava* 2 (1998) 3–4, str. 45–52.

3

Daniel Callahan, *In Search of the Good: A Life in Bioethics*, MIT Press, Cambridge 2012., str. 53.

4

Usp. Warren T. Reich, »How bioethics got its name«, *The Hastings Center Report* 23, supl. 6 (1993): S6–S7.

5

Usp. Daniel Callahan, »Interview: Daniel Callahan on communitarian ethics«, intervju, razgovarao Xavier Symons, *BioEdge* (28. 10. 2015.). Dostupno na: <http://www.bioedge.org/bioethics/interview-with-daniel-callahan/11626> (pristupljeno 20. 10. 2019.).

6

Usp. Daniel Callahan, »Bioethics«, u: Ruth F. Chadwick, Doris Schroeder (ur.), *Applied Ethics: Critical Concepts in Philosophy*, Routledge, London 2002., str. 3–19, str. 7.

7

Usp. Margaret E. Doris, *Land-Grant Ideology, the Wisconsin Idea, and the Foundations of Van Rensselaer Potter's Bioethics*, doktorska disertacija, Teološki fakultet Sveučilišta u Bostonu, Boston 2014., str. 328–329.

8

Usp. Amir Muzur, Iva Rinčić, *Van Rensselaer Potter i njegovo mjesto u povijesti bioetike*, Pergamena, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb 2015., str. 157.

9

Van Rensselaer Potter, »Bioethics, biology, and the biosphere: fragmented ethics and 'Bridge Bioethics'«, *Hastings Center Report* 29 (1999) 1, str. 38–40.

10

Usp. Peter J. Whitehouse, »The ecomedical disconnection syndrome«, *Hastings Center Report* 29 (1999) 1, str. 41–44.

11

A. Muzur, I. Rinčić, *Van Rensselaer Potter i njegovo mjesto u povijesti bioetike*, str. 162.